

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИННИХ У ВЧИНЕННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ

Аліна Олегівна БАБЕНКО,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня (доктор філософії з Права) Національного аерокосмічного університету ім. М. С. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”, помічник судді Жовтневого районного суду
<https://orcid.org/0000-0002-3857-1461>
alina.babenko870711@gmail.com*

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., докт. юрид. наук, професор, професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. С. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”*

Десятки тисяч кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів, які українські правоохоронні органи відкрили з початку повномасштабного вторгнення РФ, належить розглянути українським суддям. Ці справи — виклик національній судовій системі. Тому важливо зрозуміти, чи готові до цього українські судді, яким має бути підхід до розгляду цих справ, чи зможуть судді впоратися з тиском суспільства, його запитом на покарання воєнних злочинців і не піддатися суб'єктивним оцінкам під час розгляду цих справ.

Війною просякнуте усе життя як суспільства, так і окремого громадянина. Наприклад, банальне розірвання шлюбу, поділ майна. Ми бачимо, що, наприклад, чоловік в Україні, а дружина з дітьми за кордоном, і вони там опинилися саме через бойові дії та агресію Росії. Як мінімум, війна активізувала ті процеси, які за нормальних обставин могли б і не з'явитися. Є в провадженні судів справи і про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, де відповідач — Російська Федерація. Здебільшого вони пов'язані з руйнуванням помешкань фізичних осіб. Це велика складна категорія справ. Проблемним питанням стає повідомлення відповідача, належне доведення фактів руйнування та доведення розміру збитків. Навіть звичайна крадіжка після деокупації розглядається не за першою частиною статті 185 ККУ, а за четвертою — “вчинена в умовах воєнного стану”, відповідно і санкція більша — від 5 до 8 років позбавлення волі, за класифікацією це тяжкі злочини. Також є справи щодо російських військових по катуваннях, вбивствах [1].

Українським суддям необхідна спеціальна підготовка, щоб розглядати у великій кількості справи про воєнні злочини. Ми перші, хто стикається з розглядом справ під час війни. Ми будуємо нашу майбутню судову практику. Міжнародні експерти і юристи надають правову допомогу, намагаються налаштувати певні процеси, але у їхніх країнах відсутня війна. Так, була Друга

світова, була Югославська війна, але вже десятки років в Європі все спокійно і вони дивляться крізь призму свого європейського законодавства.

Зараз у суспільстві великий запит на вирокі щодо воєнних злочинів. Прокуратура може приносити до суду абсолютно різний рівень доказів, а інколи взагалі такі докази, які не дозволяють ухвалювати обвинувальні вирокі. Досить важко морально прийняти те, що судді можуть винести виправдувальний вирок обвинуваченому у воєнному злочині росіянину. Коли ти живеш в країні, де військові РФ постійно вбивають таких самих людей, як ти, то важко бути абсолютно неупередженим. Це питання буде постійно, бо ми всі — потерпілі від російської агресії.

Наскільки ж тоді вирокі будуть легітимними для міжнародних судів, чи буде сенс у таких вирокі для Міжнародного кримінального суду? В КПК України передбачена процедура перегляду вироків — апеляційне оскарження. А якщо обвинувачений з'являється під час розгляду справи у суді першої інстанції, то суд продовжує судовий розгляд з моменту його появи в судовому засіданні та повторно досліджує окремі докази, які досліджувалися без обвинуваченого, якщо про це заявить сторона захисту [2]. При цьому є Європол, Інтерпол, які виступають певним міждержавним фільтром для перевірки звернення на предмет ознак незаконного переслідування. В кримінальних справах питань буде менше, ніж у цивільних, бо в нас законом передбачений заочний розгляд щодо особи, яка переховується. Європейські суди мають трохи інший підхід до судочинства, вони дивляться на справи крізь іншу правову призму, тому завданням слідчих органів є зібрати безсумнівні докази- зафіксувати сліди тортур, побої, зібрати докази причетності тих чи інших осіб, які підлягатимуть належній оцінці в міжнародному суді. А якщо в нас будуть сотні вироків, але в них не буде належних доказів, то тут немає про що говорити. Судді в Україні працюють в умовах 20-30 засідань на день. Натомість є країни, де суддя, поки не дійде до вирокі, до іншої справи не переходить. Швидкий розгляд справи цілком можливий, але для цього мають бути дотримані належні умови, зокрема оперативна доставка для допиту свідків та потерпілих, тому в таких випадках дуже багато залежить від прокуратури. Якщо вони можуть оперативно забезпечити явку необхідних для розгляду учасників судового процесу, то і судовий розгляд відбувається в абсолютно розумні строки, які дозволяють говорити про якісне судочинство.

Далеко не всі потерпілі готові писати заяви, а від цього залежить дуже багато процесів з притягнення винних військових до кримінальної відповідальності. Є таке поняття як допит потерпілого на стадії досудового розслідування, його допитують у слідчого судді в межах досудового розслідування і цей допит потім є належним процесуальним доказом, судді його приймають під час судового розгляду справи. А в наших реаліях слідчі органи проводять численні слідчі дії — допитують, потім передопитують, викликають на впізнання, потім людині слід з'явитись до суду для допиту вже в суді. Ще якесь засідання може зірватися з незалежних підстав. І людина розуміє, що їй доведеться витратити багато власного часу, ресурсів, грошей на явку до суду. Добре, якщо людина це приймає, однак поняття правової свідомості та відповідальності у наших громадян все ще формується.

Також існує питання врахування судами свідчень обвинувачених, наприклад, якщо це військовополонений і його допитали, коли він у полоні, а потім відпустили на обмін. Шляхом вирішення питання є прописати в КПК, що можна враховувати свідчення, якщо тоді ще підозрюваного допитували у слідчого судді, таким чином можна було б брати до уваги його свідчення [3].

Є вимога закону повідомити іншу сторону про розгляд справи. А як це зробити у випадку з Росією, невідомо. Як суди раніше робили: вручали документи Міністерству юстиції Росії через Міністерство юстиції України, але зараз цей ланцюжок неможливий, оскільки дипломатичні канали в цій площині, цілком очевидно, не працюють. А європейські інстанції говорять, що рішення можуть не виконуватися в Європі, якщо буде встановлено, що РФ не повідомлена належним чином, тобто порушується принцип змагальності сторін.

Справи про воєнні злочини можна акумулювати і передати відразу в міжнародний кримінальний суд, якщо буде розроблений та імплементований процесуальний механізм такої взаємодії [3].

Європейський суд з прав людини вирішує лише одне питання: про міжнародну відповідальність РФ за недотримання зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини. А Україні треба значно більше. Головну роль у запиті України і українського суспільства на правосуддя має виконати судова система України. Міжнародні суди – це надбудова, а фундамент правосуддя – національні суди.

Однак національні суди не спрацьовують у питанні відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини. Наприклад, коли немає можливості фізично “дістати” обвинуваченого, або коли йдеться про масштабні злочини, і потрібен міжнародний суд для більшої легітимності рішення. У таких випадках потрібне міжнародне кримінальне правосуддя, яке має доповнювати національну систему.

Ключовим міжнародним судовим органом для встановлення справедливості, для покарання воєнних злочинців є Міжнародний кримінальний суд, що розташований у м. Гаага. Цей суд є чи не найвищим досягненням людської цивілізації, бо він дає віру в те, що людство має спільні цінності і реагує на найтяжчі злочини, на безкарність тих, через кого гинуть тисячі й сотні тисяч людей. Розслідування міжнародних злочинів, вчинених в Україні, стане для нього найбільшим випробуванням. В Україні МКС вже має повну юрисдикцію. Він буде її здійснювати щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності і навіть, потенційно, щодо злочину геноциду. Але у Міжнародного кримінального суду немає юрисдикції щодо розслідування злочину агресії Росії проти України, який є основним. Злочин агресії порушує фундамент міжнародного права. Саме агресія РФ призвела до всіх подальших порушень. Воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноцидальних проявів не було би без агресії. Нюрнберзький трибунал свого часу вирішив, що це саме так. Але МКС не може його розслідувати. *Тому світ має створити також спеціальний трибунал щодо злочину агресії РФ проти України. Цей суд обов'язково повинен відбутися.*

Україна зараз активно цим займається, є політична підтримка. Причому цей трибунал повинен мати право переслідувати осіб з найвищого керівництва

держави-агресора, включаючи трійку, яка має імунітет у звичайних судах – це глава держави, глава уряду та міністр закордонних справ. Без права переслідування цих осіб особливого сенсу у створенні такого трибуналу немає. Такому суду потрібна міжнародна юрисдикція, яка давала би підстави стверджувати, що цей трибунал діє від імені міжнародної спільноти. Зараз така робота ведеться. Сподіваємось на успіх цих зусиль [4].

Співпраця усіх органів державної влади надзвичайно важлива. Судова система не існує окремо у якомусь вакуумі. На діяльність судів суттєво впливають рішення законодавчої, виконавчої влади, роботи правоохоронних органів, прокуратури, адвокатури. Судді і органи суддівського врядування зацікавлені в тому, щоб кожна людина мала змогу отримати належний захист. Отже, для ефективної роботи судів потрібно всім об'єднувати зусилля, адже мета у всіх одна. Україні необхідне найповніше співробітництво з Міжнародним кримінальним судом, а також створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії РФ проти України. Треба розглядати, ухвалювати загальні та заочні рішення, вироки, встановлювати та визначати, що потерпіла фізична чи юридична особа постраждала від дій Російської Федерації. Це нелегкий виклик всьому українському народу, який ми всі маємо спільними зусиллями пройти та дійти до нашої великої перемоги.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Медійна ініціатива за права людини. Інтерв'ю судді Ірпінського міського суду Михайла Одарюка. URL: <https://mipl.org.ua/nemaye-zhodnogo-sensu-v-sotnyah-vyrokiv-bez-naleznyh-dokaziv-suddya-pro-voeyenni-zlochyny-rf/>
4. Судова влада України. Суддя ЄСПЛ Микола Гнатівський: “Довоєнної України вже не буде, але є виклик, як лишитися демократією” <https://court.gov.ua/press/publications/1376885/>
5. Інтерв'ю Голови Вищої ради правосуддя Григорія Усика інформаційному агентству “Інтерфакс-Україна”. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/891705.html>